

Σκέψεις για το «παλαιό» και το «νέο»

Παπαντωνίου Ελένη

Εκπαιδευτικός Π.Ε.02, MA "ICT in Education" University of Reading (UK), Μεταπτυχιακή εξειδίκευση στην παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ στη Β/θμια Εκπαίδευση ΕΚΠΑ/ΦΠΨ, Υποψήφια Διδάκτορας του Ανοικτού Παν/μίου Κύπρου (Τομέας Πληροφοριακών Συστημάτων, Εκπ/κή Τεχνολογία)

«*Νέος Παιδαγωγός*», «*Νέα Παιδαγωγική*», «*Νέα Αγωγή*», «*Νέο Σχολείο*». Η λέξη «*νέος-α*» ως χαρακτηρισμός από μόνος είναι ελκυστικός: υπόσχεται τη ρήξη με μια καθεστηκία πρακτική που εκλαμβάνεται ως αποτυχημένη ή προβληματική, την εισαγωγή νεωτεριστικών στοιχείων που φέρνουν φρέσκια πνοή, την στροφή σε αρχές και μεθόδους που εναρμονίζονται με τα σύγχρονα κοινωνικά ρεύματα, τον εκσυγχρονισμό των εκπαιδευτικών διαδικασιών προς όφελος των μαθητών κάθε ηλικίας. Για το λόγο αυτό αποτελεί και συχνό φαινόμενο στην ιστορία της εκπαίδευσης διάφοροι μεταρρυθμιστές να δανείζονται τους παραπάνω όρους και φράσεις για την παρουσίαση ή προώθηση των εκπαιδευτικών τους προτάσεων.

Σκέφτομαι πως ένα αιώνα πριν ο Αλέξανδρος Δελμούζος εισήγαγε τη νέα παιδαγωγική του (Νέο Σχολείο ή Σχολείο Εργασίας) με βαθύτατες επιρροές από την γερμανική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και τον βασικό εισηγητή της, τον Κέρσενστάινερ (G. Kerschensteiner) στην εκπαιδευτική πράξη μέσα από την τριετή λειτουργία του Ανώτερου Δημοτικού Παρθεναγωγείου του Βόλου. Προσπαθούσε έτσι να δώσει σάρκα και οστά στο εκπαιδευτικό του όραμά, παλεύοντας ενάντια σε δυνάμεις συντήρησης και κατεστημένες κοινωνικοπολιτικές αντιλήψεις οι οποίες όμως είχαν παγιώσει και τη λειτουργία των σχολείων, τις εκπαιδευτικές πρακτικές και συνήθειες, το περιεχόμενο και τον προσανατολισμό των σπουδών.

Αν διαβάσουμε το «*Κρυφό Σχολείο*» θα εκπλαγούμε από το πόσο επίκαιρες, φρέσκες, αληθινά σπουδαίες υπήρξαν οι ιδέες του και οι εφαρμογή τους μέσα από το πειραματικό σχολείο του Βόλου. Έχοντας ως σημείο εκκίνησης και άντλησης δύναμης την βαθιά αγάπη του προς το παιδί-μαθητή και θέλοντας να εφαρμόσει τις αρχές του εκπαιδευτικού δημοτικισμού, οργάνωσε ένα σχολείο πλούσιο σε δραστηριότητες, με ελευθερία έκφρασης και ιδεών, σε αλληλεπίδραση με την κοινωνία και τις πραγματικές ανάγκες της. Αν οι παιδαγωγικές αρχές στις οποίες στηρίχτηκε η καθημερινή ζωή και λειτουργία του Ανώτερου Δημοτικού Παρθεναγωγείου Βόλου επικρατούσαν ως επίσημο γενικευμένο διδακτικό σύστημα-μοντέλο, ίσως να ήταν και διαφορετικό το σημερινό τοπίο της ελληνικής εκπαίδευσης.

Το περίεργο είναι πως θα περίμενε κανείς οι καινοτόμες μέθοδοι διδασκαλίας και οι παιδοκεντρικές αρχές στις οποίες στηρίχτηκε η φιλοσοφία του πραγματικά νέου σχολείου του Δελμούζου, στην εποχή μας, το 2013, να φάνταζαν αυτονόητες, φυσικές, καθιερωμένες.

Τουναντίον, ακόμη συζητάμε για την προσπάθεια εφαρμογής των ίδιων παιδαγωγικών αρχών για ένα ποιοτικό σχολείο: που να είναι προσαρμοσμένο στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών, που να προτάσσει την κατανόηση από την παραγωγή, που να στηρίζει συνεργατικές μορφές μάθησης, που να μετατοπίζει το κέντρο βάρους της εκπαιδευτικής διαδικασίας από τον δάσκαλο στο μαθητή, που να έχει πραγματική σύνδεση με την υπόλοιπη κοινωνία και την αληθινή ζωή, που να ενθαρρύνει την ενεργό συμμετοχή των μαθητών, που να ασκεί

την υπευθυνότητα και να συμβάλλει στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού.

Δυστυχώς, (για τον ίδιο και για τους Έλληνες μαθητές πολλών γενιών) τότε ο Δελμούζος με την κατηγορία της αθεΐας σύρθηκε σε δίκη, ως ένας άλλος Σωκράτης, για να υπερασπιστεί την αλήθεια του. Αν και αθωώθηκε και αργότερα αναγνωρίστηκε η αξία του, ακόμη και από επίσημα πρόσωπα της εποχής του που σε κάποιες περιπτώσεις υπήρξαν και δημόσιοι κατήγοροί του, οι ιδέες του ποτέ δεν ενσωματώθηκαν στο ελληνικό σχολείο των μετέπειτα χρόνων, ουδέποτε αξιοποιήθηκαν από την επίσημη, κρατική εκπαιδευτική πολιτική για δεκαετίες.

Στο ελληνικό σχολείο κυριάρχησε η νοησιарχία, ο καταναγκασμός, τα παιδονομικά μέτρα, η στείρα αποστήθιση, ο σχολαστικισμός, η ουδέτερη έως παθητική συμμετοχή των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία, ο μονόλογος του εκπαιδευτικού, η τυποποίηση της διδασκαλίας. Ό,τι δηλαδή στις αρχές του 20^{ου}, την εποχή του Δελμούζου, του Γληνού, του Τριανταφυλλίδη, αντιπροσώπευε το παλαιό σχολείο.

Αυτό τελικά το «παλαιό» σχολείο αποδείχτηκε πολύ ανθεκτικό και μακρόβιο, ευνοημένο από τις εκάστοτε συντηρητικές πολιτικές, ντυμένο κάθε φορά με «νέες» ενδυμασίες και ρηχούς, επιφανειακούς πειραματισμούς, πλην ελαχίστων μεμονωμένων εξαιρέσεων. Έτσι παρέμενε, ως είχε, ένα σύστημα έκφρασης της εξουσίας περισσότερο παρά ένα σύστημα με παιδοκεντρικό προσανατολισμό, χωρίς ποτέ κανείς να μπορέσει να το μεταλλάξει σε κάτι πραγματικά καινούργιο και σύγχρονο.

Νίκησε ο Έρβαρτ! Και μετά ο Σκίνερ! Και μετά ...οι πανελλαδικές εξετάσεις που καθορίζουν τα πάντα και ορίζουν τη μεθοδολογία του μέσου έλληνα εκπαιδευτικού παραλύοντας κάθε μεταρρυθμιστική απόπειρα!

Το ελληνικό παλαιό ή συμβατικό εκπαιδευτικό μοντέλο ταυτίζεται σταθερά, διαχρονικά, θα έλεγε κανείς, με την παπαγαλία, τη στείρα μηχανιστική μάθηση, το δασκαλοκεντρισμό και τον περιορισμό της αυτενέργειας του μαθητή, την αντίληψη της μεταφοράς της γνώσης, την τυποποίηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Σήμερα, στον 21^ο αιώνα το ελληνικό συμβατικό μοντέλο διδασκαλίας διατηρεί ακόμη προνόμια εκπαιδευτικής «παλαιότητας»:

- *το έργο του εκπαιδευτικού συνίσταται στη μεταφορά της γνώσης στο νου του εκπαιδευόμενου, γι αυτό και το έργο της διδακτικής καταλήγει βοηθητικό στη βελτιστοποίηση της μεταφοράς της γνώσης.*
- *η διδασκαλία εκφράζεται κυρίως με την παρουσίαση μιας τεχνικής από τον εκπαιδευτικό και μετά ασκήσεις για εξάσκηση και προβλήματα για εφαρμογή. Το κέντρο βάρους εντοπίζεται στην απόκτηση δεξιοτήτων, στην ακρίβεια και την ταχύτητα των απαντήσεων και όχι στην ίδια τη διαδικασία με την οποία φθάνουμε στην απάντηση, οπότε και σχεδόν οι μόνες οδηγίες που δίνονται σχετίζονται με τη διαχείριση της διδακτέας ύλης.*

Από την άλλη, το νέο, «προοδευτικό» στην επίσημη ρητορική ελληνικό σχολείο, επίσης σταθερά εμφανίζει τα ίδια χαρακτηριστικά εδώ και ενάμιση αιώνα στο νέο ελληνικό κράτος - ως ζητούμενα πάντα: προσπάθεια εκρίζωσης της παπαγαλίας, εποικοδομητική, ενεργητική πρόσληψη της μάθησης από το μαθητή, μετατόπιση του βάρους από την αυθεντία του δα-

σκάλου στην προσωπική προσπάθεια και συμμετοχή των μαθητών, αλληλεπίδραση με τον δάσκαλο και την ομάδα, βιωματική προσέγγιση της μάθησης. Προσοχή: ως ζητούμενα πάντα, από μαθητές, από μια μερίδα εκπαιδευτικών, από επιστήμονες παιδαγωγούς, από εκπαιδευτικά στελέχη.

Οπότε έρχεται και το νέο ψηφιακό σχολείο με τη συνεπικουρία και ανανεωτική εισβολή των ΤΠΕ - που πραγματικά μας απελευθερώνουν – αντιμέτωπο με το συμβατικό εκπαιδευτικό μοντέλο. Οι παραδοσιακές πρακτικές διδασκαλίας, με πολλούς υποστηρικτές, είτε από έναν απαισιόδοξο ρεαλισμό που βλέπει παντού δυσκολίες στα νέα εγχειρήματα, είτε από μια προσωπική οικειότητα απέναντι στο γνώριμο και δοκιμασμένο, συγκρούονται με τις νέες κατευθύνσεις και τους νεοεισαγμένους τρόπους διδασκαλίας. Η «Νέα Παιδαγωγική» ως θεσμοθετημένη πια διδακτική και μαθησιακή πρακτική (με βάση τα σύγχρονα προγράμματα σπουδών), παραμένει ακόμα σε μεγάλο βαθμό επιδιωκόμενος στόχος και όραμα, καθώς στην καθημερινή εκπαιδευτική πράξη σκοντάφτουμε σε διάφορες δυσκολίες, δικαιολογημένες ή όχι.

Μα θα σκεφτείτε ότι η περιγραφόμενη αντιπαράθεση δεν είναι κάτι καινούργιο! Φυσικά. Το νέο έρχεται πάντα ως αντίδραση σε κάτι πεπαλαιωμένο και αδιέξοδο. Τους τελευταίους τρεις με τέσσερις αιώνες, στο δυτικό κόσμο, από το διαφωτισμό και μετά, υπάρχει σταθερά ένα δίπολο ανάμεσα στο παλιό και το νέο, αυτό που θεωρείται συντηρητικό, απαρχαιωμένο και αυτό που θεωρείται καινούργιο, προοδευτικό.

Ο Έρασμος, διαφωνώντας με το αυταρχικό και δασκαλοκενρικό σχολείο του Μεσαίωνα, ανάμεσα στα άλλα, προτάσσει παιδοκεντρικές αντιλήψεις, προτείνει την επαγωγική μέθοδο εκμάθησης των γραμματικών κανόνων, την προσαρμογή του μαθήματος στην ηλικία, την ικανότητα και το επίπεδο μάθησης του μαθητή! (σας θυμίζει κάτι πιο καινούργιο αυτό;)

Και μετά ο Ρατίχιους (Volfgang Ratke) με τη «Νέα Διδακτική» του (Nova Didactica) εναντιώνεται στη βία, τον καταναγκασμό και το σχολαστικισμό των συμβατικών στην εποχή του σχολικών πρακτικών, επιμένει στη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας και της διδασκαλίας των θεμάτων με τη φυσική τους σειρά και τάξη, από το πιο απλό και οικείο προς το πιο αφηρημένο και σύνθετο.

Οι διδακτικές του προτάσεις συνεχίζονται σε πιο συστηματικό επίπεδο από τον Ιωάννη Άμος Κομένιος (Comenius) στο πλαίσιο μιας καθολικής θεολογικο-φιλοσοφικής θεωρίας. Μέσα από το έργο του Magna Didactica, οικοδομεί ένα ολιστικό σύστημα εκπαίδευσης για όλους τους ανθρώπους. Υπογραμμίζει τη συμμετοχή του μαθητή στη μαθησιακή διαδικασία, την αναγκαιότητα αλληλοσυσχέτισης μεταξύ νοητικής ωριμότητας και μάθησης και εισάγει τη διαθεματικότητα των γνωστικών αντικειμένων στο πρόγραμμα σπουδών (μήπως και αυτό σας θυμίζει κάτι πιο καινούργιο;)

Και αν πάμε σε νεώτερες εποχές, εμφανίζεται η διδακτική του Νέου Σχολείου (και τότε «Νέο Σχολείο»;) στον αντίποδα της ερβαρτιανής μεθοδολογίας της λογοκρατίας και της αυταρχικότητας. Το κίνημα της προοδευτικής αγωγής στην Αμερική, το κίνημα της μεταρρυθμιστικής αγωγής στη Γερμανία, το Σχολείο της Δράσης στη Γαλλία και το μοντέλο Μοντεσσόρι στην Ιταλία αποδεικνύουν πως ένα νέος, ούριος άνεμος στην εφαρμοσμένη διδακτική έρχεται να μαλακώσει την ακαμψία το παλαιού σχολείου και να δημιουργήσει πιο φιλελεύθερα μοντέλα εκπαίδευσης.

Σήμερα, τα νέα σύγχρονα αναλυτικά προγράμματα και οι τρόποι διδασκαλίας στηρίζονται στα πιο πρόσφατα πορίσματα ερευνών για τη γνώση, τη διαδικασία μάθησης και την εκπαίδευση από διάφορους χώρους επιστημών (ψυχολογίας, παιδαγωγικής, κοινωνιολογίας, γλωσσολογίας, βιολογίας, νευροφυσιολογίας κ.α), αξιοποιούν κάποιες γενικά αποδεκτές ψυχολογικές αρχές που ευνοούν την ευχάριστη, αποτελεσματική μάθηση, την ενεργό συμμετοχή των εκπαιδευόμενων και την οικοδόμηση ωφέλιμης γνώσης.

Όπως όμως ήδη αντιλαμβανόμαστε, πολλές ιδέες των σύγχρονων παιδαγωγικών θεωριών στην πραγματικότητα δεν είναι τόσο «καινούργιες» ή «πρωτότυπες», αφού έχουν ξαναειπωθεί ή γραφτεί στο πρόσφατο ή απώτερο παρελθόν. Άλλωστε, πόσο άραγε καινούργιο, καινοφανές και πρωτότυπο μπορεί να είναι το «νέο» στο χώρο της εκπαίδευσης, όταν για δεκάδες εκατοντάδες χρόνια το ενδιαφέρον για την ηθικοπνευματική αγωγή και μόρφωση των νέων είναι, θεσμοθετημένα ή μη, στο επίκεντρο κάθε οργανωμένης κοινωνίας και, ως εκ τούτου, έχουν δοκιμαστεί τόσες και τόσες παιδαγωγικές πρακτικές και έχουν καταθέσει τις ιδέες τους τόσοι και τόσοι σπουδαίοι άνθρωποι του πνεύματος πριν από μας;

Ταξιδεύοντας πίσω στα αρχαία χρόνια - για να μην ξεχνάμε και την ελληνική παιδαγωγική κληρονομιά μας - φτάνουμε ως τον Πλάτωνα του οποίου οι απόψεις για τη μάθηση και τη γνώση μας εντυπωσιάζουν. Πώς, για παράδειγμα, να μην μας εντυπωσιάζει η πνευματική/ιδεολογική εγγύτητα με την επικρατέστερη σύγχρονη θεωρία της Κατασκευής της Γνώσης (γνωστικός, κοινωνικοπολιτιστικός εποικοδομητισμός), όταν για παράδειγμα στους διαλόγους του δείχνει ότι για να φτάσουμε στην αλήθεια πρέπει να συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις: ο ίδιος ο εκπαιδευόμενος συνειδητά να αναζητά την αλήθεια, το θέμα συζήτησης να είναι διατυπωμένο ώστε να ανταποκρίνεται στο γνωστικό και συναισθηματικό επίπεδο του μαθητή και να συνδέεται με τις εμπειρίες του, από τη σχέση δασκάλου-μαθητή να εξασφαλίζεται ένα θετικό συναισθηματικό, παιδαγωγικό κλίμα (συνοπτικά η διαδικασία αποτελείται από τα στοιχεία: έρωσ –εποπτικότητα – διάλογος).

Το νέο εμπεριέχει πάντα το παλιό, τίποτα δεν προκύπτει από παρθενογένεση. Παλιές (χρονικά) θεωρίες και απόψεις, πλην προοδευτικές ή ρηξικέλευθες για τον καιρό τους, ενυπάρχουν στις σύγχρονες «νέες» που παρουσιάζονται με νέα επιστημονική, εμπειρική τεκμηρίωση, σε καινούργια κοινωνικά, οικονομικά, πολιτιστικά και τεχνολογικά δεδομένα. Αλλάζουν οι ορολογίες, τα ονόματα που εκπροσωπούν τις επιστήμες της εκπαίδευσης και της αγωγής, οι συνθήκες που γεννούν τα νέα κινήματα και εμείς, μαγεμένοι από τις νεότευκτες θεωρίες, ξεχνάμε ή αγνοούμε την πρωταρχική ανάπτυξή τους ή την γενναία προσπάθεια υλοποίησης αυτών των «μοντέρνων» ιδεών από φωτισμένους ανθρώπους παλιότερων, έως πολύ μακρινών εποχών.

Φτάνοντας στο τέλος αυτών των σκέψεων, θα ήθελα να καταλήξω σε κάτι πολύ απλό και ουσιώδες συνάμα: παλαιές ή νέες οι παιδαγωγικές θεωρίες, μόνο μέσα από τον άνθρωπο-εκπαιδευτικό-παιδαγωγό αποκτούν δύναμη, γίνονται πράξη, επηρεάζουν παιδιά.

Σε κάθε εποχή ένα μεγάλο, ίσως το μεγαλύτερο, βάρος της οποιασδήποτε εκπαιδευτικής αλλαγής, ειδικά στη χώρα μας, το σηκώνει ο Έλληνας/η Ελληνίδα εκπαιδευτικός και αυτό το πιστεύω γιατί οι προθέσεις και οι εκπαιδευτικές ρητορείες συχνά δεν συνάδουν με τις συνολικές συνθήκες υποστήριξης του εκπαιδευτικού έργου. Πάντως, όπως και να» χει, ο/η εκπαιδευτικός που καταφέρνει να επηρεάζει τους μαθητές του/της προς το καλύτερο κάνει πάντοτε έναν αγώνα, προσωπικό και κοινωνικό. Για το λόγο αυτό θα ήθελα να αφιερώσω αυτό το

κείμενό μου σε εκείνους τους δασκάλους και τις δασκάλους μου – στην πάντα παθούσα δημόσια εκπαίδευση – που πολύ πριν βγουν τα νέα αναλυτικά προγράμματα εφαρμόζαν από σωστό παιδαγωγικό ένστικτο και μεράκι τις αρχές της «διερευνητικής μάθησης», της αλληλοδιδασκτικής, της συνεργασίας, της ενθάρρυνσης του προσωπικού λόγου του μαθητή, της βιωματικής διδασκαλίας, του κριτικού γραμματισμού κλπ κλπ.

Πηγές

1. Αντωνίου, Χρήστος Η (2011). *Παιδαγωγοί και παιδαγωγική στην Ελλάδα*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.
2. Δελμούζος, Αλέξανδρος (2006). «*ΤΟ ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ 1908-1911*», εκδόσεις Αριστ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης, επανέκδοση από το πρωτότυπο (1950).
3. Ελληνιάδου, Έλενα, Κλεφτάκη, Ζωή, Μπαλκίζας Νικόλαος (2008). *Η Συμβολή των Παιδαγωγικών Προσεγγίσεων στην Κατανόηση του Φαινομένου της Μάθησης*. Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στη χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διδακτική διαδικασία. ΠΑ.ΚΕ (Πανεπιστημιακό Κέντρο) Αθήνας. Αθήνα.
4. Κασιμάτη, Αικατερίνη (2008). *Εισαγωγή στη Διδακτική Μεθοδολογία – Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Εκπαιδευτικό υλικό για την Επιμόρφωση εκπαιδευτικών του ΟΑΕΔ.
5. Κογκούλη, Γεωργία (2010). *Ο Αλέξανδρος Δελμούζος και η σχολική πράξη*. Εκδόσεις Αφοί, Κυριακίδη, Σειρά: Παιδαγωγικές Μελέτες και Έρευνες. Θεσσαλονίκη.
6. Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Νέα Ελληνικής Γλώσσας στο Γυμνάσιο, 2011. Πράξη «*ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο πρόγραμμα σπουδών, στους Άξονες Προτεραιότητας 1,2,3, -Οριζόντια Πράξη*». Ανακτημένο από το Ψηφιακό Σχολείο. Αθήνα, 2011.